

**ПЕРЕДУМОВИ ТА ВПЛИВ НА КОДИФІКАЦІЮ
І ПРОГРЕСИВНИЙ РОЗВИТОК
МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО ПРАВА
РІШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН
У АНГЛІЙСЬКО-НОРВЕЗЬКОМУ СПОРІ
ПРО ТЕРИТОРІАЛЬНІ ВОДИ**

*(Fisheries Case (United Kingdom v. Norway).
Judgement of December 18, 1951)*

На початку необхідно зауважити, що в цій справі Міжнародним Судом ООН вирішувалися питання не про зміст міжнародно-правового режиму рибних ресурсів, а головним чином про правомірність проведення прямих вихідних ліній для відліку ширини територіального моря та рибальської зони [1, с. 45].

Прибережна зона, що була предметом спору, має характерну конфігурацію. Її довжина по прямій перевищує 1500 км. Узбережжя, яке на всьому протязі представляє собою гористу місцевість, дуже сильно порізане фіордами і бухтами, до нього примикає велика кількість островів, острівців та рифів (деякі з яких утворюють безперервний архіпелаг, відомий під назвою *skjaergaard* – «скельний бастион»), і воно не може служити, як це має місце практично у всіх інших країнах світу, чіткою розділовою лінією між сушею і морем.

Внаслідок своєї конфігурації суша виступає далеко в море, і норвезькою береговою лінією фактично є зовнішня лінія, що охоплює всі елементи суші, які розглядаються як єдине ціле. Уздовж прибережної зони розташовані мілини, виключно багаті рибою. З незапам'ятних часів вони експлуатувалися жителями цієї території і островів: рибальство для них є основним джерелом існування.

У минулі століття британські моряки заходили до вод, які омивають норвезьке узбережжя, але після протестів короля Норвегії, з початку XVII ст. протягом трьохсот років вони

утримувалися від таких дій.

З 1906 року біля узбережжя Східного Фінмарка знову почали з'являтися англійські траулери. Норвегія неодноразово протестувала проти вилову риби англійськими траулерами в її територіальних водах. Перший інцидент стався у 1911 р., коли британський траулер «Лорд Роберте» був затриманий в затоці Варангер-фьорд, а його капітан засуджений за порушення встановлених норвезькою владою правил рибальства. У зв'язку з цим інцидентом почалися переговори між урядами Англії та Норвегії, які були перервані Першою світовою війною, що почалася у 1914 році. З 1922 року інциденти поновилися. 27 липня 1933 року уряд Англії направив уряду Норвегії меморандум, в якому висловлював невдоволення тим, що норвезька влада при визначенні територіальних вод використовувала незаконні, на думку Англії, базисні лінії [2, с. 100].

12 липня 1935 року в Норвегії був виданий королівський декрет, який визначив межі зони в північній частині країни (на північ від Полярного кола), в якій право рибного промислу було зарезервовано за громадянами цієї країни. Згодом цей декрет був доповнений декретом від 10 грудня 1937 року. Видання цього акту викликало тривалий спір з Англією, який продовжувався до початку Другої світової війни та відновився після капітуляції Німеччини. Декрет 1935 року обмежував зазначені морські простори прямими лініями, проведеними через ті точки морського берега, які вдавалися у відкрите море, а також через точки шхерного пояса, який прикриває північне узбережжя Норвегії. При цьому такі точки (їх було 48) обиралися на континенті та на островах шхер (12 точок), а також на скелях, видимих лише під час відпливу (36 точок) [3, с. 165; 4, р. 124-126].

Відповідно до законодавства Норвегії, ширина територіальних вод становила 4 морські милі і була встановлена у 1812 році. Крім того, в Норвегії була встановлена 10-мильна митна зона (1932 р.), 4-мильна

рибальська зона (1906 р.) і так звана нейтральна зона шириною 4 морські милі. Оскільки між сторонами не було досягнуто угоди, в 1948 р. норвезька влада ухвалила запобіжні заходи проти порушників правил рибальства, встановлених декретом 1935 р. Велика кількість британських траулерів було затримано, а їх капітанів засуджено.

У відповідь на це Англія направила 28 вересня 1949 року заяву до Міжнародного Суду, яку він повинен був прийняти до розгляду на підставі заяв Англії та Норвегії про обов'язкову юрисдикцію Міжнародного Суду відповідно до п. 2 ст. 36 його Статуту [2, с. 100-101]. Велика Британія прохала Суд насамперед «оголосити (*to declare*) принципи міжнародного права, що застосовуються до встановлення вихідних ліній, з посиланням на які уряд Норвегії вправі здійснити делімітацію рибальської зони, що тягнеться в море від цих вихідних ліній на 4 морські милі та зарезервована виключно для норвезьких підданих» [4, р. 119].

Представник Великої Британії в усній заяві в Суді виклав свої аргументи, які в основному полягали в наступному: затока або бухта тільки в тому випадку є внутрішніми водами, якщо вхід до них складає менше 10 морських миль, а оскільки цього в даному випадку немає, то норвезький декрет 1935 р. суперечить міжнародному праву.

Норвезький представник на основі численних картографічних матеріалів, що містилися в представленому суду меморандумі, доводив правомірність поведінки Норвегії в цій справі з точки зору міжнародного права.

Англійські траулери вперше стали з'являтися в норвезьких водах в 1906 р., а норвезький королівський декрет 1935 року уряд почав застосовувати тільки після 16 вересня 1948 року. Норвезькі сторожові суда почали затримувати англійські траулери, що порушили декрет, і відводити їх до портів, де на них накладалися штрафи. У зв'язку з цим в англійському меморандумі, представленому Суду, містилася вимога про відшкодування Норвегією збитків, спричинених

затриманням англійських суден протягом одного року [3, с. 167].

Норвезька сторона прохала Суд визначити «в одному рішенні, відкинувши всі твердження про інше», наступне: «Враховуючи той факт, що Декрет короля Норвегії від 12 липня 1935 року не суперечить міжнародному праву, враховуючи те, що Норвегія в будь-якому випадку має історичні права на всі води, в межах, визначених цим декретом ... делімітація рибальської зони, здійснена Декретом короля Норвегії від 12 липня 1935 року, не суперечить міжнародному праву». Норвегія має історичні права (засновані на віковий національної норвезької практиці) на води, межі яких визначені декретом [5, р. 123–124].

Суд проводив публічні засідання з 25 вересня по 29 жовтня 1951 року. Від Норвегії крім її представника виступив в якості адвоката бельгійський професор Буркен [6, р. 144]. Від Англії крім її представника виступили Франк Сакіс і професор Валдок [6, р. 144].

Представник Англії в своїй усній заяві просив Суд визнати, що основним принципом морського права є принцип свободи морів, і що норвезький декрет 1935 року суперечить міжнародному праву [5, р. 121–123].

Англійська сторона підкреслила також, що на її думку відлік зони, наданої у виключне користування норвезьким рибалкам, повинен проводитися або від лінії найбільшого відпливу від берега, або від лінії внутрішніх норвезьких вод; внутрішні норвезькі води в затоках і бухтах замикаються лінією довжиною не більше 10 миль (ширина входу до історичних заток і бухт не обмежується); води між берегом і ланцюгом островів, якщо тільки ці острова не віддалені від берега більш ніж на 4 милі, також лише за історичною підставою можуть бути віднесені до норвезьких вод. Норвегія має відшкодувати Великій Британії збитки, завдані затриманнями її суден за межами згаданої вище зони, що мали місце після 16 вересня 1948 року, коли норвезький уряд почав

застосовувати декрет 1935 року [3, с. 168]

Суд прийняв рішення 18 грудня 1951 р. [5, р. 134, 158, 175, 178]. Розкриваючи фактичну сторону справи, «Суд встановив, що ... рибалки Великої Британії утримувалися від рибальства в прибережних водах Норвегії протягом тривалого періоду: з 1616-1618 років по 1906 рік» [1, с. 45]. Він визнав, що відлік територіальних вод проводиться від лінії відпливу, і зазначив, що жодна зі скель, які відкриваються під час відпливу і згадуються в декреті 1935 року не відстоїть більш ніж на 4 милі від берега. Тому він вважав за можливе в даному конкретному випадку відраховувати ширину прибережних вод від зовнішнього ланцюга шхер, оскільки вони утворюють з берегом одне ціле.

Суд визнав, що ширина територіального моря відраховується, як загальне правило, від лінії найбільшого відпливу. Разом з тим Суд нагадав, що вихідні лінії для відліку ширини територіального моря можуть проводитися кількома способами, в тому числі паралельно до звивин берега (спосіб «паралельної траси»); випрямленням в деяких межах звивин, увігнутостей на узбережжі (спосіб прямих вихідних ліній); проведенням дуг, що з'єднують певні точки берега. Суд зробив висновок, що основна лінія територіальних вод повинна слідувати загальному напрямку берега і що прямі лінії можуть проводитися між виступами берега в море [5, р. 130].

У цій справі Суд звернув увагу на те, що скелі, які обсиhaють під час відпливу і слугують, згідно із норвезьким декретом 1935 р. для проведення вихідних ліній, не відстоять більш ніж на 4 милі від узбережжя. Виходячи з обставин справи, Суд визнав правомірним відрахування ширини територіального моря від зовнішньої шхерного ланцюга скель, що утворюють з континентальним узбережжям «одне ціле».

Зробивши висновок про те, що вихідні лінії можуть не тільки слідувати загальному напрямку узбережжя, а й позначатися прямими лініями, що з'єднують найбільш виступаючі в море місця на узбережжі, Суд не визнав обраний

Норвегією спосіб прямих вихідних ліній таким, що суперечить міжнародному праву.

Показовим є вирішення Судом питання про дозволена за міжнародним правом ширину входу до заток, які можуть вважатися внутрішніми водами прибережної держави. Як відомо, якщо ширина входу до затоки перекривається подвійною шириною територіального моря прибережної держави, дане питання, як правило, не виникає [5, р. 48].

Велика Британія, повторимо, в ході розгляду даної справи в Суді виходила з того, що води затоки можуть вважатися внутрішніми тільки в тому випадку, якщо ширина входу до затоки не перевищує 10 миль. З цією позицією Міжнародний Суд не погодився, висловившись в тому сенсі, що позначена 10-мильна межа ширини входу до затоки не є загальною нормою міжнародного права. Суд визнав «за необхідне зазначити, що, хоча правило про десятимильну межу було прийнято деякими державами як в їх національному законодавстві, так і в їх договорах та конвенціях і хоча в деяких арбітражних рішеннях це правило застосовувалося до спорів між цими державами, інші держави встановлювали іншу межу. Отже, правило про десятимильну межу не набуло ознак загальної норми міжнародного права» (*«has not acquired the authority of a general rule of international law»*) [5, р. 131].

Суд не визнав обраний норвежцями спосіб проведення прямих ліній таким, що суперечить міжнародному праву і відкинув всі аргументи Великої Британії, встановивши, що декрет 1935 року не порушив норм міжнародного права. Суд також вказав, що межі прибережних вод визначаються як інтересами безпеки, так і економічними інтересами прибережної держави.

Таким чином Суд, розглянувши висновки Сполученого Королівства, приходять до висновку, що визначення меж 1935 року не суперечить міжнародному праву. Однак делімітація морських районів завжди має міжнародний аспект, оскільки вона представляє інтерес не тільки для прибережної держави,

а й для інших держав; тому вона не може залежати виключно від волі першої.

У зв'язку з цим деякі основоположні міркування, що впливають із самої природи територіального моря, проливають світло на наступні критерії, які можуть служити орієнтиром для судів:

- оскільки територіальне море тісно пов'язане з прибережною територією, базисна лінія не повинна значною мірою відхилятися від загального напрямку узбережжя;

- деякі води особливо тісно пов'язані з елементами суші, які поділяють або оточують їх (ідея, яка повинна широко застосовуватися до даного випадку, з огляду на конфігурацію берега);

- може виявитися необхідним враховувати деякі особливі економічні інтереси району в тих випадках, коли їх реальність і значення ясно підтверджуються тривалістю їх існування.

Однак, хоча декрет 1935 року в дійсності відповідає цьому методу (що є одним з висновків Суду), Сполучене Королівство вважає, що деякі з базисних ліній, встановлених декретом, не виправдані з точки зору зазначених критеріїв: воно наполягає, що ці лінії не слідують загальному напрямку узбережжя і не проведені згідно з обґрунтованим методом.

Вивчивши області, щодо яких були висловлені такі критичні зауваження, Суд у своєму рішенні постановив, що зазначені лінії є виправданими.

В одному випадку – стосовно *Svaerholthavet* – мова насправді йде про басейн, що має характер бухти, хоча він розділений на два великих фіорди.

В іншому випадку – мова йде про *Lopphavet* – відхилення базисної лінії від елементів суші не є спотворенням загального напрямку норвезького узбережжя; крім того, уряд Норвегії посиляється на історичне право, яке безумовно розповсюджується на води *Lopphavet* – виключне право ловити рибу і займатися китобійним промислом, надане у XVII ст. норвезькому підданому, з якого випливає, що ці води завжди

розглядалися як такі, що підпадають виключно під суверенітет Норвегії.

У третьому випадку – випадок *Vestfjord* – відхилення є незначним: врегулювання таких питань, локальних за своїм характером і другорядних за значенням, має лишатися на розсуд прибережної держави.

Внаслідок цих причин Суд постановив у своєму рішенні, що метод, використаний в декреті 1935 року, не суперечить міжнародному праву і що базисні лінії, зафіксовані декретом, також не суперечать міжнародному праву.

Міжнародний Суд, визнавши принцип суверенітету прибережних держав над їх територіальними водами і право держав встановлювати ширину і спосіб відліку цих вод, обставив рішення такими застереженнями щодо примату міжнародного права над внутрішнім правом, які дають йому можливість в аналогічному випадку прийняти інше рішення.

Визнання Судом принципу державного суверенітету над територіальними водами мало принципове значення. Рішення Міжнародного Суду у цій справі було прийнято до уваги Женевською конференцією ООН з морського права 1958 року. Женевська конвенція 1958 року про територіальне море та прилеглу зону [7] встановлює, зокрема, що «нормальною вихідною лінією для вимірювання ширини територіального моря є лінія найбільшого відпливу вздовж берега, зазначена на офіційно визнаних прибережною державою морських картах великого масштабу» (ст. 3). Якщо обставини викликають необхідність у встановленні спеціального режиму з огляду на те, що берегова лінія глибоко порізана і звивиста, вихідна лінія може надаватися незалежно від лінії найбільшого відпливу. В цьому випадку може застосовуватися метод проведення прямих вихідних ліній, що з'єднують відповідні пункти.

Конвенція підтвердила виключний суверенітет прибережної держави в межах територіальних вод. На Женевській конференції постало питання про ширину входу до заток, які можуть вважатися внутрішніми водами. Якщо

ширина входу до затоки перекривається подвійною шириною територіальних вод, то, природно в цьому випадку є всі підстави вважати води такої затоки внутрішніми водами прибережної держави. Як відомо, Англія ще в ході розгляду справи про норвезькі територіальні води заявляла, що води затоки можуть вважатися внутрішніми тільки в тому випадку, якщо ширина входу до затоки не перевищує 10 миль. Ця позиція не була підтримана Міжнародним Судом, який висловився в тому сенсі, що так звана 10-мильна межа не є нормою міжнародного права [3, с. 103].

ЛІТЕРАТУРА

1. Вылегжанин А.Н. Решения Международного Суда ООН по спорам о разграничении морских пространств. – М.: Юрид. лит., 2004. 224 с.
2. Блищенко И.П. Прецеденты в международном праве. – М., «Междунар. отношения», 1977. 224 с.
3. Блищенко И.П., Дориа Ж. Прецеденты в международном публичном и частном праве. – М. : Изд-во МНИМП. 1999. 472 с.
4. International Court of Justice Reports. 1951.
5. International Court of Justice. Fisheries Case (United Kingdom v. Norway). Judgement of December 18, 1951.
6. British Yearbook of International Law. 1951.
7. Конвенция о территориальном море и прилежащей зоне. 1958 / Работа комиссии международного права. Изд. IV. – Нью-Йорк: ООН, 1988. С. 174 - 183.

